

The Binary of Political Identity: Theoretical and Methodological Analysis

UDC: 321.74 (477)

DOI: 10.15421/172254

Isaieva NataliaPh.D. Student, <https://orcid.org/0000-0001-7796-3073>, expert123456@ukr.net*Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The article reveals the binary nature of the concept of «political identity» in the topology of modern political and philosophical discourse, as that: «individual / collective», «national / supranational», «we / they», «past / today». It was revealed that the binary opposition «individual / collective» refers to the sphere of the essential or ontological level of political identity and reveals it within the limits of the individual carrier, and here the psychological direction, symbolic interactionism, dramaturgical concept are involved, (and within the limits of the collective carrier, and here the concept of collision is involved of civilizations by S. Huntington, constructivism by A. Wendt, theory of imaginary community by B. Anderson, thirdly, in complementarity and collectivity.

It was established that the binary opposition «norm/value» refers not to the sphere of being, but to the sphere of proper or action, that is, it reveals the practical orientation of political identity. It has been found that the binary opposition «national/ supranational» refers to the cultural-ontological level of political identity and reveals it as a phenomenon of the Modern era with its rationality, total secularization, atomization and ossification of society, the emergence of nation-states.

It was determined that the binary opposition «we/them» refers to the marginal or borderline level of political identity and characterizes the totality and interrelationship of socio-political, national, religious processes of identification and difference, as well as symbolic, existential, socio-political problems of the «other» and alienation. It is established that the binary opposition «past/ present» refers to the cultural-historical level of political identity and contains an apology for the historical approach, according to which the past, thanks to the phenomenon of cultural memory rooted in myths, rituals, traditions, influences the present and the future, as well as an apologia of the anti-historical approach with its critique of historicism and advocacy of political (democracy), economic (free market), intellectual (power of reason and criticism) ideals of an «open society» as opposed to a traditionalist or closed one.

Keywords: political identity, binary character of the concept, identity, «individual / collective», «national / supranational», «we / they», «past / today»

Citation: Isaieva, N. (2022). The Binary of Political Identity: Theoretical and Methodological Analysis. *Grani*, 25(5), 18-22. <https://doi.org/10.15421/172254>

Бінарність політичної ідентичності: теоретико-методологічний аналіз

Ісаєва Наталя*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)*

Анотація

В статті розкривається бінарний характер концепту «політична ідентичність» у топології сучасного політико-філософського дискурсу, а саме: «індивідуальне / колективне», «національне / наднаціональне», «ми / вони», «минуле / теперішнє». Виявлено, що бінарна опозиція «індивідуальне / колективне» відноситься до сфери сущого або онтологічного рівня політичної ідентичності і розкриває її в межах індивідуального носія, і тут задіяні психологічний напрям, символічний інтеракціонізм, драматургічна концепція, й у межах колективного носія, і тут залучені концепція зіткнення цивілізацій С. Хантінгтона, конструктивізм А. Вендта, теорія уявного співтовариства Б. Андерсона, по-третє, у комплементарності та колективності.

Встановлено, що бінарна опозиція «норма / цінність» відноситься не до сфери сущого, а до сфери належної або дії, тобто розкриває практичну спрямованість політичної ідентичності. З'ясовано, що бінарна опозиція «національне / наднаціональне» відноситься до культурно-онтологічного рівня політичної ідентичності, й розкриває її як феномен епохи Модерну з його раціональністю, тотальністю секуляризації, атомізацією та омосадуванням суспільства, виникненням націй-держав.

Визначено, що бінарна опозиція «ми / вони» відноситься до маргінального або прикордонного рівня політичної ідентичності та характеризує сукупність та взаємозв'язок соціально-політичних, національних, релігійних процесів ототожнення та відмінності, а також символічних, екзистенційних, соціально-політичних проблем «іншого» та відчуження. Встановлено, що бінарна опозиція «минуле / теперішнє» відноситься до культурно-історичного рівня політичної ідентичності і містить у собі апологію історичного підходу, згідно з яким минуле, завдяки феномену культурної пам'яті, укорінене в міфах, обрядах, традиціях, впливає на сьогодення та майбутнє, а також апологію антиісторичного підходу з його критикою історизму та відстоюванням політичних (демократія), економічних (вільний ринок), інтелектуальних (влада розуму та критицизм) ідеалів «відкритого суспільства» на протигагу традиціоналістському або закритому.

Ключові слова: політична ідентичність, бінарний характер концепту, тотожність, «індивідуальне / колективне», «національне / наднаціональне», «ми / вони», «минуле / сьогодні»

Цитування: Ісаєва Н. Бінарність політичної ідентичності: теоретико-методологічний аналіз. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. Том 25. №5. С. 18-22. <https://doi.org/10.15421/172254>

Стаття надійшла / Article arrived: 22.09.2022

Схвалено до друку / Accepted: 24.10.2022

Вступ.

Складно назвати політичну ідентичність терміном, оскільки останній передбачає, з одного боку, чіткість і точність зазначених меж, а з іншого – досягнення певної мети (у словнику І.Х. Дворецького *terminus* розкривається як межа, та в той же час остаточна мета) (Дворецький, 1976, с. 690).

Поняття та концепт як такі багато в чому тотожні. Політична ідентичність через складність, багатогранність своєї структури розглядається саме як концепт, оскільки концепт є якоюсь сукупністю, сумою, з'єднанням (латинське *consertio*). Концепт, як зазначає П. Гілрой, є свого роду потік культури у свідомості людини (Gilroy, 2000, с. 173). Концепт має двосторонній і процесуальний характер, оскільки, з одного боку, те, з чого культура входить у людину, з іншого, – як людина впливає на культуру. На відміну від понять, концепти не тільки мисляться, але й переживаються, тобто виступають предметом емоцій, симпатій, антипатій, зіткнень тощо. У разі політичної ідентичності це видно, що називається, неозброєним оком і фіксується навіть на повсякденному рівні, або, слідуючи Е. Гуссерлю, дотеоретично, з найбільшою силою виявляючись у доленосні для кожного суспільства часи (періоди соціально-політичної кризи, президентські вибори, загальнонаціональні референдуми тощо) (Husserl, 1913, с. 356).

Сучасна українська наука активно й постійно аналізує і оцінює тенденції розвитку українського і глобального громадянських суспільств, а також вплив політичної ідентичності на їх формування. Про це свідчать, зокрема, праці В. Анікіна, В. Баркова, М. Рябчука, О. Чувардинського, С. Квітки (2017).

Метою статті є розкриття бінарного характеру концепту «політична ідентичність» у топології сучасного політичного дискурсу.

Результати дослідження.

Принцип бінарних опозицій, відкритий у ХХ ст. у таких різних галузях знання як психоаналіз (З. Фройд), некласична фізика (Н. Бор), постструктуралізм (Ж. Дерріда), є універсальним засобом опису світу, де одночасно розглядаються два протилежні поняття, одне з яких стверджує будь-яку якість, а інше – його заперечує (Freud, 2005, с. 286). Бінарність властива політичній ідентичності й проявляється у таких складових як «індивідуальне / колективне», «норма / цінність», «національне / наднаціональне», «тотожність / відмінність», «Ми / Вони», «минуле / теперішнє» тощо.

Розкриваючи першу бінарну опозицію «індивідуальне / колективне», виділимо три основні підходи до неї. У межах першого підходу політична ідентичність розглядається з погляду її індивідуального носія. Тут можна назвати психологічний напрям (Е. Еріксон, Ч. Кулі), символічний інтеракціонізм (Дж. Г. Мід), теорію

соціального конструювання (П. Бергер, Т. Лукман), драматургічну концепцію (І. Гофман) та інших.

Кулі Ч. Х. розробляє концепцію соціального Я, включеного до різноманіття соціальних зв'язків і комунікацій: «Соціальне Я – це уявлення чи система уявлень, почерпнута з спілкування коїться з іншими людьми, які свідомість сприймає як власні. Область, на яку поширюється почуття Я, лежить у межах загального життя, а не поза нею» (Cooley, 2000, с. 208).

Мід Дж. Г. у своїй концепції символічного інтеракціонізму виділяє в Я як соціальній системі дві підсистеми. Одна підсистема – «І» (власне «Я» – називний відмінок особистого займенника в англійській мові), що має автономний, спонтанний характер, це те, як індивід бачить самого себе і реагує на різноманітні соціальні впливи. Інша підсистема – «те» (об'єктний відмінок особистого займенника – «мені», «мене»), яка включає властиву даному індивіду сукупність норм, цінностей, установок, що формуються суспільством, а також те, як людина бачить себе очима тих, хто її оточує. Становлення особистості є процес символічних інтеракцій чи взаємодій із оточенням, у якому відбувається обмін поглядами, цінностями тощо (Mead, 2001, с. 214).

У межах другого підходу досліджується колективна політична ідентичність. На думку С. Хантінгтона, закінчення «холодної війни», символом якої стало падіння Берлінської стіни та розпад Радянського Союзу, ознаменувалося змінами в ідентифікації народів «у світі після холодної війни» культура та різні види культурної ідентифікації (які на найширшому рівні є ідентифікацією цивілізації) визначають моделі згуртованості, дезінтеграції та конфлікту» (Huntington, 2004, с. 544).

Олександр Вендт виступає прихильником державно-центричного підходу у регулюванні міждержавних відносин та створює у межах конструктивізму критичну теорію держави (Wendt, 2015, с. 281).

У роботі «Уявні спільноти» Б. Андерсон розглядає політичну ідентичність у межах нації-держави і розкриває її як ідеальну уявну конструкцію, створювану за допомогою мови енергії політичних еліт. Використовуване Б. Андерсоном поняття «спільноти» (community), на противагу «суспільству» (society), вказує на те, що йдеться про спільності, які засновані не стільки на спілкуванні, скільки на загальному, що об'єднує його членів і чим, власне, і має бути політична ідентичність. Звідси ціннісний чи аксіологічний вимір спільноти як такої (Anderson, 2001, с. 7).

Якщо індивідуальна ідентичність є «втілення всіх ролей, властивостей і компетенцій, які набуває окрема людина через входження в конкретну даність суспільного устрою», то колективна ідентичність – «інтеграція, створення етнополітичної

«великомасштабної ідентичності» поверх природних формацій об'єднання людей суспільства та її впорядкування відповідно до великого, що зобов'язує і обов'язковому символічному світу сенсу, неминуче веде до того що, що культурні формації стають предметом рефлексії» (Assmann, 2000, с. 302).

Друга бінарна опозиція, що характеризує політичну ідентичність у межах сучасного політико-філософського дискурсу – «норма / цінність». Політична ідентичність як політико-філософський концепт описує не сферу сущого, що належить природі, а сферу належної або дії: «Зв'язок роботи та досягнення ідентичності полягає в тому, що робота – це дія... це єдина активність, яка відбувається прямо між людьми без речей або матерії» (Степико, 2011, с. 179). Політична ідентичність як норма є певним розпорядженням або правилом, визнанням певним співтовариством. Політична ідентичність є те, що перетворює розрізнених людей на політичне співтовариство, і тим самим вона носить нормативний характер: «політична ідентичність визначається як сукупність політичних принципів, що служать нормативною підставою відповіді на питання «Хто ми?», тобто усвідомлення громадянами країни своєї політичної спільності» (Kant, 1999, с. 169).

Нормативність політичної ідентичності полягає ще й у тому, що держава, з якою вона пов'язана, є певним формалізованим нормативним комплексом, що передбачає структуру, розподіл ролей, визначення типів взаємодій тощо. При цьому Л. Хадді ставить проблему у більш глибинному ключі: «концептуалізація політичної ідентичності... несе у собі певне нормативне навантаження. Розглянутий концепт, здавалося б, далеко віддалений від таких політико-філософських понять, як свобода, рівність чи демократія, має досить серйозний «нормативний заряд». Його можна висловити наступним питанням: чи може політична ідентичність бути джерелом блага і якою вона має бути, щоб це благо стало досяжним – чи бути їй монологічним чи діалогічним, органічним мулом сконструйованим тощо» (Huddy, 2001, с. 132).

Третя бінарна опозиція концепту політична ідентичність – «національне / наднаціональне» і тут впритул підходимо до проблеми, чому політична ідентичність є феноменом епохи Модерну. Епоха Модерна та проект Просвітництва як її філософський фундамент причиною політичної ідентичності та політичної спільності бачить раціонального індивіда, незалежного від традиції, забобонів та почуттів, здатного конструювати суспільство, спираючись на власний розум.

Нація – феномен політичного, символічного, ідеологічного порядку, а також світу соціальної взаємодії та почуття (К. Вердері). Нація може розумітися та інтерпретуватися у двох протилежних сенсах. По-перше, як спільнота, об'єднана культурою, мовою, етнічними традиціями. Цю лінію розробляє

примордіалізм у соціобіологічній (П. Ван ден Берг) та еволюційно-історичній (К. Гірц, А. Радкліф-Браун, Е. Шілз, Л. Гумільов, Ю. Бромлей) версіях. По-друге, як політичне співтовариство, в основі якого лежить колективний державний суверенітет, заснований на спільній політичній участі. Цю лінію розробляє антипримордіалізм у версіях конструктивізму (Б. Андерсон, Е. Геллнер, Е. Хобсбаум) та інструменталізму (Д. Белл, Н. Глейзер, Д. Мойніхен) (Verdery, 1983, с. 49).

Білліг М. розглядає націю у двох аспектах: 1) державний – нація як національна держава; 2) популяційний – нація як народ, що у цій державі. Звідси випливає теза, поділена багатьма мислителями, що кожен народ повинен мати свою національну державу. При цьому він зазначає: «Національні ідентичності – це форми соціального життя, а не внутрішні психологічні стани; вони також є ідеологічними творами, створеними в ході становлення нації» (Билліг, 2005, с. 192).

Проблема наднаціоналізму в політичній ідентичності буде висвітлена у двох аспектах: аксіологічному та геополітичному. Аксіологічна складова полягає у наступному. Епоха Модерна, інтелектуальним почином якої стало Просвітництво, а соціально-політичним – буржуазні революції у Європі (Нідерланди – 1555–1648 рр., Англія – 1642–1688 рр., Франція – 1789–1799 рр., Італія – 1820–1821 рр.) висунула на перший план раціональне ставлення до світу, яке передбачає виділення загального, інваріантного, універсального, що не може бути обмежено ні історичними, ні соціальними рамками.

Четвертабінарнаопозиціяполітичноїідентичності «Ми / Вони». Саме поняття ідентичності передбачає наявність тотожності. Як зазначалося вище, одне із значень англійського слова identity – тотожність. Один із чотирьох основних законів формальної логіки – закон тотожності – встановлює вимогу визначеності мислення: предмет, про який ми міркуємо, повинен залишатися незмінним, дорівнювати самому собі, що виражається формулою «А є А». Діалектична логіка, у свою чергу, стверджує, що категорія тотожності є категорією відмінності (Лосев, 1993, с. 88).

Дослідник С. Вонсович зазначає, що ідентичність є однією з п'яти екзистенційних потреб людини (разом із потребою у встановленні зв'язків, у системі поглядів, у відданості). Дослідник стверджує, що особистісна ідентичність пов'язана із соціальною ідентичністю, а слідом – й з політичною ідентичністю, акцентуючи увагу на тому, що в кожній конкретній державі через її співвіднесення з актуальними Іншими присутня «опозиція «Ми-Вони» (Вонсович, 2020, с. 74).

Остання п'ята бінарна опозиція, що визначає топос присутності концепту, політична ідентичність у сучасному політико-філософському дискурсі – «минуле / теперішнє». У своєму теоретичному

змісті йдеться про полеміку, що розгорнулася у XX ст. щодо питання про вплив минулого, традиції на сучасність. Прибічники історичного підходу (В. Дільтей, Г. Ріккерт, М. Вебер, Ф. Бродель та ін.) у загальному вигляді стверджують, що минуле впливає на сьогодення та майбутнє.

Політична ідентичність вибудовується з урахуванням колективних спогадів. На думку Ф. Броделя, багатство минулого не дозволяє звести політичну спільноту до одного визначення, образу чи міфу. Сенсації у постійному пошуку ідентичності. Звідси неможливість визначення раз і назавжди заданої сутності країни. Тим самим, Ф. Бродель визначає нормативну вимогу до політичної ідентичності: відкритість і незводність до остаточно заданого проекту (Braudel, 1993, с. 78).

Культурна пам'ять, згідно з Я. Ассманом, працює з такими об'єктивностями як танці, міфи, одяг, прикраси, пам'ятники, знаки та символи. Ключову роль тут відіграє не так фактична, як відтворена в пам'яті або символічна історія. Культурна пам'ять не успадковується біологічно, на її підтримку необхідна культурна мнемотехніка (ритуали, традиції). Виникнення канону, на думку Я. Ассмана, і є висування на чільне місце категорії ідентичності. Канон встановлює зв'язок між індивідуальною та колективною ідентичністю (Assmann, 2000, с. 118).

Висновки.

Отже, політична ідентичність є предметом сучасного політико-філософського дискурсу, який в аспектах мультикультуралізму, присутності класичної, неklasичної, постнеklasичної, комунікативної онтологій мислення, критичності, практичної спрямованості ставить її бінарні характеристики.

Бінарна опозиція «індивідуальне / колективне» відноситься до сфери сущого або онтологічного рівня політичної ідентичності і розкриває її, по-перше, в межах індивідуального носія і тут задіяні психологічний напрямок (Е. Еріксон, Ч. Х. Кулі), символічний інтеракціонізм (Дж. Г. Мід), драматургічна концепція (І. Гофман), по-друге, у межах колективного носія і тут залучені концепції зіткнення цивілізацій С. Хантінгтона, конструктивізм А. Вендта, теорія уявного співтовариства Б.

Андерсона, по-третє, у комплементарності та колективного (діалектичний підхід Я. Ассмана).

Бінарна опозиція «норма / цінність» відноситься не до сфери сущого, а до сфери належної дії, тобто розкриває практичну спрямованість політичної ідентичності, і як така містить, по-перше, нормативний рівень у вигляді єдиних для всієї спільноти певних приписів та правил, спрямованих на досягнення загального блага, права і свободи громадян, які мають загальний, аподиктичний, обов'язковий характер, по-друге, аксіологічний рівень, де цінність певної політичної ідентичності переживається кожним громадянином спільноти персонально і має індивідуалізований, статистичний, варіативний характер.

Бінарна опозиція «національне / наднаціональне» відноситься до культурно-онтологічного рівня політичної ідентичності, розкриває її як феномен епохи Модерну з його раціональністю, тотальністю секуляризації, атомізацією та омосадуванням суспільства, виникненням націй-держав.

Бінарна опозиція «ми / вони» відноситься до маргінального або прикордонного рівня політичної ідентичності та характеризує сукупність та взаємозв'язок, по-перше, соціально-політичних, національних, релігійних процесів ототожнення та відмінності (К. Вердері, Л. Козер, Е. Лінч), по-друге, символічних, екзистенційних, соціально-політичних проблем «іншого» (Е. Дюркгейм, К. Леві-Строс, Б. Малиновський, А.Р. Редкліф-Браун та ін.) та відчуження (С. Жижек).

Бінарна опозиція «минуле / теперішнє» відноситься до культурно-історичного рівня політичної ідентичності і містить у собі, по-перше, апологію історичного підходу (В. Дільтей, Г. Ріккерт, М. Вебер, Ф. Бродель, Я. Ассман), згідно з яким минуле, завдяки феномену культурної пам'яті, укоріненому в міфах, обрядах, традиціях, впливає на сьогодення та майбутнє, по-друге, апологію антиісторичного підходу (К. Р. Поппер, Ф. А. фон Хайек, Л. фон Мізес, Р. Нісбет, П. Штомпка) з його критикою історизму та відстоюванням політичних (демократія), економічних (вільний ринок), інтелектуальних (влада розуму та критицизм) ідеалів «відкритого суспільства» на протигау традиціоналістському або закритому.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Биллиг, М. (2005). Нации и языки. *Логос*, 4(49), 182-187.
- Вонсович, С. Г. (2020). Поняття національної ідентичності: український дискурс. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, 29, 74-81.
- Дворецкий, И. Х. (1976). *Латинско-русский словарь: Около 50 000 слов*. 2-е изд. М.: Издательство «Русский язык».
- Кант, И. (1999). *Критика чистого разума*. Кембридж: Cambridge U.P.
- Квітка, С. А. (2017). Глобальне громадянське суспільство: між національними державами і транснаціональними корпораціями. *Аспекти публічного управління*, 5(3-4), 65-76. <https://doi.org/10.15421/15201711>
- Лосев, А. Ф. (1993). *Античный космос и современная наука. Бытие – Имя – Космос*. М.: Издательство «Мысль».
- Степико, М. Т. (2011). *Українська ідентичність: феномен і засади формування*. (Монографія). К.: НІСД.
- Anderson, B. R. (2001). *O'G. Imagined Communities: Reflections On The Origin And Spread Of Nationalism*. London: Verso.
- Assmann, J. (2000). *Religion und kulturelles Gedächtnis*. München: C. H. Beck.
- Braudel, F. (1993). *A History of Civilizations, translated by Richard Mayne*. New York: Penguin Books.

- Cooley, Ch. H. (2000). *1933: Introductory Sociology, with Robert C Angell and Lowell J Carr*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Freud, S. (2005). *Massenpsychologie und Ich-Analyse. Die Zukunft einer Illusion*. Frankfurt-on-Main: Fischer Verlag.
- Gilroy, P. (2000). *Against Race: Imagining Political Culture Beyond the Color Line*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Huddy, L. (2001). From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory. *Political Psychology*, 22, 1, 127-156.
- Huntington, S. (2004). *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*.
- Husserl, E. (1913). *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*. Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag.
- Kant, I. (1999). *Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Mead, G. H. (2001). *The Philosophy of the Act*. Edited by C. W. Morris, et al. Chicago: University of Chicago Press.
- Verdery, K. (1983). *Transylvanian Villagers: Three Centuries of Political, Economic and Ethnic Change*.
- Wendt, A. (2015). *Quantum Mind and Social Science. Unifying Physical and Social Ontology*. Cambridge University Press.

REFERENCES

- Anderson, B. R. (2001). *O'G. Imagined Communities: Reflections On The Origin And Spread Of Nationalism*. London: Verso.
- Assmann, J. (2000). *Religion und kulturelles Gedächtnis*. München: C. H. Beck.
- Billig, M. (2005). Nations and Languages. *Logos*, 4(49), 182-187.
- Braudel, F. (1993). *A History of Civilizations, translated by Richard Mayne*. New York: Penguin Books.
- Cooley, Ch. H. (2000). *1933: Introductory Sociology, with Robert C Angell and Lowell J Carr*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Dvoreczkij, I. Kh. (1976). *Latin-Russian Dictionary: about 50,000 Words*. Second Edition. M.: Publishing House «Russkij yazyk».
- Freud, S. (2005). *Massenpsychologie und Ich-Analyse. Die Zukunft einer Illusion*. Frankfurt-on-Main: Fischer Verlag.
- Gilroy, P. (2000). *Against Race: Imagining Political Culture Beyond the Color Line*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Huddy, L. (2001). From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory. *Political Psychology*, 22, 1, 127-156.
- Huntington, S. (2004). *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*.
- Husserl, E. (1913). *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*. Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag.
- Kant, I. (1999). *Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Kvitka, S. A. (2017). Global civil society: between nation states and transnational corporations. *Public Administration Aspects*, 5(3-4), 65-76. <https://doi.org/10.15421/15201711>
- Losev, A. F. (1993). *Ancient space and modern science. Genesis – Name – Cosmos*. M.: Publishing House «My'sl».
- Mead, G. H. (2001). *The Philosophy of the Act*. Edited by C. W. Morris, et al. Chicago: University of Chicago Press.
- Stepyko, M. T. (2011). *Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation*. (Monograph). K.: NISD.
- Verdery, K. (1983). *Transylvanian Villagers: Three Centuries of Political, Economic and Ethnic Change*.
- Vonsovych, S. H. (2020). The Concept of National Identity: Ukrainian Discourse. *Scientific Journal of the NPU named after M.P. Drahomanova. Series 22. Political Science and Teaching Methods of Socio-political disciplines*, 29, 74-81.
- Wendt, A. (2015). *Quantum Mind and Social Science. Unifying Physical and Social Ontology*. Cambridge University Press.